

ส่วนที่ 4

การเลิกและการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญ

1. การเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญ

การเลิกห้างหุ้นส่วนนั้น กฎหมายเข้มงวดกว่าการเลิกสัญญาอย่างอื่น ๆ ในบางกรณี ต้องขออนุญาตศาลก่อนเพื่อให้ศาลมีคำสั่งเลิกจึงจะเลิกได้ นับว่าผิดกับสัญญาอื่น ๆ ซึ่งบอกเลิกกันเองได้ไม่ต้องขออนุญาตศาล ทั้งนี้ก็เพราะถ้าปล่อยให้เลิกห้างกันได้ง่าย ๆ ผู้เป็นหุ้นส่วนบางคนอาจได้รับความเสียหาย เช่น ขณะดำเนินกิจการมีกำไรดี หุ้นส่วนคนหนึ่งเกิดไม่พอใจหุ้นส่วนผู้จัดการจึงขอเลิกห้างทันที อย่างนี้ถ้าเลิกได้ หุ้นส่วนคนอื่น ๆ เขาอาจได้รับความเสียหายได้ การเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นกฎหมายจึงต้องบัญญัติไว้เป็นพิเศษ ซึ่งแยกเป็น 3 กรณี ดังนี้

- (1) เลิกโดยข้อสัญญา
- (2) เลิกโดยบทบัญญัติของกฎหมาย
- (3) เลิกโดยคำสั่งศาล

(1) การเลิกโดยข้อสัญญา

การเลิกโดยข้อสัญญามีบัญญัติไว้ในมาตรา 1055 (1), (2), (3) การเลิกโดยข้อสัญญานี้เป็นเรื่องผู้เป็นหุ้นส่วนได้ตกลงเลิกกันเอง อาจจะตกลงกันไว้แต่แรกในขณะที่ทำสัญญาว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใด หรือแม้แต่จะไม่ได้ตกลงกันแต่แรกว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใด ผู้เป็นหุ้นส่วนจะตกลงกันภายหลังว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใดก็ย่อมทำได้ เพราะเป็นเรื่องของสัญญาหรือแม้แต่จะตกลงกันแต่แรกว่าจะเลิกห้างหุ้นส่วนกันเมื่อใด แต่ต่อมาภายหลังจะตกลงกันเป็นอย่างอื่นก็ได้ แต่จะต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนยินยอมพร้อมใจกัน เพราะทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้สินของห้างหุ้นส่วนตามมาตรา 1025 และในมาตรา 1032 ก็ยังได้บัญญัติว่า การเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาเดิมแห่งห้างหุ้นส่วนหรือประเภทแห่งกิจการ ต้องได้รับความยินยอมจากหุ้นส่วนทุกคน เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

(2) การเลิกโดยบทบัญญัติของกฎหมาย

เป็นกรณีที่เลิกกันเพราะมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า เมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นให้ถือว่าห้างหุ้นส่วนได้เลิกกันโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากหุ้นส่วนคนอื่น ๆ และไม่ต้องร้องขอให้ศาลสั่งเลิก ซึ่งมีอยู่ 2 กรณี คือ

- (1) ผู้เป็นหุ้นส่วนได้บอกเลิกห้างเมื่อได้ปฏิบัติตามมาตรา 1056
- (2) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ ทั้งสองกรณีนี้กฎหมายได้บัญญัติไว้ในมาตรา 1055 (4), (5)

(3) การเลิกห้างหุ้นส่วนโดยคำสั่งของศาล

กรณีนี้เป็นเรื่องผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ร้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วน เมื่อปรากฏกรณีใดกรณีหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1057

การเลิกห้างทั้งสามกรณีนี้จะอธิบายเรียงลำดับมาตราต่อไปนี้

มาตรา 1055 บัญญัติว่า “ห้างหุ้นส่วนสามมัยย่อมเลิกกันด้วยเหตุดังกล่าวต่อไปนี้

- (1) ถ้าในสัญญาทำไว้มีกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกันเมื่อมีกรณีนั้น
- (2) ถ้าสัญญาทำไว้เฉพาะกำหนดกาลใด เมื่อสิ้นกำหนดกาลนั้น
- (3) ถ้าสัญญาทำไว้เฉพาะเพื่อทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดแต่อย่างเดียวเมื่อเสร็จการนั้น
- (4) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งให้คำบอกกล่าวแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ ตาม

กำหนดดังบัญญัติไว้ในมาตรา 1056

(5) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลายหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ”

การเลิกห้างตาม (1) นั้น เป็นเรื่องผู้เป็นหุ้นส่วนได้ตกลงกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกันไว้ เมื่อมีกรณีนั้นเกิดขึ้นห้างก็ต้องเลิกทันที เช่นเข้าหุ้นกันค้าขายแร่ดีบุกส่งออกต่างประเทศและมีข้อตกลงกันว่าถ้ารัฐบาลออกกฎหมายห้ามนำแร่ดีบุกออกต่างประเทศให้ห้างหุ้นส่วนเป็นอันเลิกกัน เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายห้ามนำแร่ดีบุกออกต่างประเทศห้างหุ้นส่วนนี้ก็ต้องเลิกกันทันที หรืออาจจะกำหนดกันไว้ว่า ถ้าดำเนินกิจการไม่มีกำไรสามปีติดต่อกันก็ให้เลิกห้าง ดังนี้เมื่อห้างหุ้นส่วนไม่มีกำไรสามปีติดต่อกัน ก็เลิกห้างหุ้นส่วนได้

การเลิกห้างตาม (2) เป็นเรื่องกำหนดอายุของห้างไว้แน่นอนเป็นการล่วงหน้า เช่นตกลงกันว่าจะเข้าหุ้นกันสามปีนับแต่วันดำเนินกิจการ เมื่อครบกำหนดเวลาสามปีห้างก็ต้องเลิกกันทันที เว้นแต่จะมีการดำเนินกิจการต่อไปอีก ซึ่งมาตรา 1059 ให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนตกลงให้ห้างอยู่ต่อไปโดยไม่มีกำหนดเวลา

การเลิกห้างตาม (3) หุ้นส่วนอาจไม่ได้ตกลงกันโดยชัดแจ้ง แต่โดยเหตุที่เข้าหุ้นกันเพื่อทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างเดียว จึงเท่ากับว่ามีการตกลงกันโดยปริยายว่าเมื่อเสร็จกิจการนั้นแล้ว ก็ให้ถือว่าห้างเป็นอันเลิกกัน เช่น เอกได้ทำสัญญารับจ้างสร้างถนนสายแม่สอด-อุ้มผางต่อมานายโทได้ขอเข้ามาเป็นหุ้นส่วนด้วย ดังนี้เมื่อสร้างถนนสายแม่สอด-อุ้มผางเสร็จห้างหุ้นส่วนระหว่างเอกกับโท ก็ต้องเลิกกันทันที

การเลิกห้างตาม (4) เป็นการบอกเลิกห้างในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนนั้นไม่ได้กำหนดเวลาเลิกกันไว้ เมื่อหุ้นส่วนผู้หนึ่งผู้ใดต้องการบอกเลิกห้างก็ทำได้แต่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056

กล่าวคือ ต้องบอกเลิก ก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้างเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน เช่น ห้างหุ้นส่วนห้างหนึ่งได้ตกลงกันให้ปิดบัญชีประจำปีคิดกำไรขาดทุนกันในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี ถ้าหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดต้องการบอกเลิกห้าง ก็จะต้องแสดงความจำนงว่าจะเลิกห้าง ก่อนวันที่ 30 มิถุนายน จึงมีผลเป็นการเลิกห้างในวันที่ 31 ธันวาคม (30 มิถุนายน 31 กรกฎาคม, 31 สิงหาคม 30 กันยายน 31 ตุลาคม, 30 พฤศจิกายน, 31 ธันวาคม)

เหตุที่กฎหมายบังคับว่าจะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน ก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้างก็เพราะ ต้องการให้ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นได้ทราบล่วงหน้าว่าต่อไปห้างจะเลิกกันแล้วจะได้มีเวลาจัดการงานของห้างให้เสร็จสิ้นไป หรือถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ เห็นว่า ห้างหุ้นส่วนยังไม่ควรเลิกกัน ก็จะได้เตรียมเก็บเงินไว้ซื้อหุ้นของผู้เป็นหุ้นส่วนที่ต้องการเลิกห้าง ตามมาตรา 1060 และเมื่อซื้อแล้ว สัญญาเข้าหุ้นส่วนนั้นก็ยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน

การเลิกห้างตาม (5) มีผลโดยบทบัญญัติของกฎหมายเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ และรวมถึงคนเสมือนไร้ความสามารถด้วย เพราะต้นร่างภาษาอังกฤษใช้คำว่า “INCAPCITATED” ซึ่งแปลว่า คนเสมือนไร้ความสามารถ ไม่ได้ใช้คำว่า “INCOMPETENT” ซึ่งแปลว่าคนไร้ความสามารถ แต่ตามมาตรา 1055 (5) นี้ มิใช่เป็นบทบังคับเด็ดขาดว่าเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดคนหนึ่งตายล้มละลาย หรือเป็นผู้ไร้ความสามารถแล้ว ห้างจะต้องเลิกเสมอไป เพราะมาตรา 1060 บัญญัติว่า “ในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 1055 อนุมาตรา 4 หรืออนุมาตรา 5 นั้น ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออกจากหุ้นส่วนไปไซ้ ท่านว่าสัญญาหุ้นส่วนนั้นก็ยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน”

มาตรา 1056 บัญญัติว่า “ถ้าห้างหุ้นส่วนได้ตั้งขึ้นไม่มีกำหนดกาลอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นยุดี ท่านว่าจะเลิกได้ต่อเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดคนหนึ่งบอกเลิกเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชีเงินของห้างหุ้นส่วนนั้น และผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นต้องบอกกล่าวความจำนงจะเลิกล่วงหน้าไม่น้อยกว่าหกเดือน”

ตามมาตรานี้เป็นเรื่องเข้าหุ้นส่วนกันโดยไม่ได้กำหนดเวลาเลิกห้างกันไว้และไม่ได้กำหนดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในการที่จะเลิกห้างไว้ด้วย

ดังนั้นกฎหมายจึงให้สิทธิแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนในการที่จะขอบอกเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นได้ เพราะกฎหมายไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ต้องการเลิกห้างจะต้องถูกผูกพันให้ต้องรับผิดชอบร่วมกันในการประกอบกิจการของห้างตลอดไป แต่กฎหมายก็ระวางที่จะไม่ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดคนหนึ่งมาบอกเลิกห้างเสียกลางคัน เพราะอาจทำให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ เสียหายได้ กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งต้องการที่จะเลิกห้างหุ้นส่วนบอกความจำนงที่จะเลิก

ห้างหุ้นส่วนล่วงหน้าไว้ไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีเงินของห้าง และให้มีผล
เลิกห้างเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้าง เช่น ห้างหุ้นส่วนคิดบัญชีการเงิน เพื่อแบ่ง
กำไรกันทุกวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งไม่ประสงค์จะเข้าหุ้น
ต่อไป ก็ขอยกเลิกห้างได้ แต่จะต้องบอกเลิกล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน ก่อนสิ้น
รอบปีในทางบัญชีเงินของห้างหุ้นส่วนนั้น ตามตัวอย่างนี้จะต้องบอกเลิกห้างก่อนวันที่ 30
มิถุนายน จึงจะมีผลเป็นการเลิกห้างในวันที่ 31 ธันวาคม

ข้อสังเกต

ตามมาตรานี้ต้องเป็นกรณีที่เข้าหุ้นส่วนกันโดยไม่มีกำหนดระยะเวลาเลิกห้างกันไว้
หรือถ้าได้กำหนดระยะเวลากันไว้ แต่เมื่อถึงกำหนดระยะเวลาแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนยังคงทำการค้า
อยู่ต่อไปโดยมิได้มีการชำระบัญชี (การชำระบัญชี คือการรวบรวมทรัพย์สินของห้างเพื่อนำมา
ชำระหนี้ที่ค้างชำระแก่บุคคลภายนอก ชดใช้เงินทอรองและค่าใช้จ่ายซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออก
ของตนไปในการจัดกิจการของห้างหุ้นส่วนและคืนทุนทรัพย์ให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนที่ได้ลง
เป็นหุ้น ถ้ามีเงินเหลือก็จัดแบ่งกำไร ถ้าสินทรัพย์ที่ยังอยู่ไม่พอจะคืนแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนให้ครบ
จำนวนที่ลงหุ้นส่วนที่ขาดไปนี้เรียกว่าขาดทุน ซึ่งต้องคิดเฉลี่ยช่วยกันขาดตามมาตรา 1062 และ
1063) ให้เสร็จสิ้นไป กฎหมายมาตรา 1059 ให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงได้ตกลงทำการเป็น
หุ้นส่วนกันสืบไปโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา ดังนั้นถ้าหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งต้องการบอกเลิกห้าง
ก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056 นี้

มาตรา 1057 บัญญัติว่า “ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดร้องขอเมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง
ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ศาลอาจสั่งให้ห้างหุ้นส่วนสามัญเลิกกันเสียก็ได้ คือ

- (1) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งนอกจากผู้ร้องฟ้องนั้นล่วงละเมิดบทบังคับใด ๆ อันเป็นข้อสาระสำคัญซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตน โดยจงใจหรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง
- (2) เมื่อกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นจะดำเนินไปก็จะมีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และไม่มีหวังจะ
กลับฟื้นตัวได้อีก
- (3) เมื่อมีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างหุ้นส่วนนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้”

ตามมาตรานี้เป็น การเลิกห้างหุ้นส่วนโดยคำสั่งของศาล คือถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใด
คนหนึ่ง ร้องขอเมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ศาลอาจสั่งให้ห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นเลิก
กันเสียก็ได้ คือ

- (1) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งนอกจากผู้ร้องฟ้องล่วงละเมิดบทบังคับใด ๆ อัน
เป็นข้อสาระสำคัญซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตนโดยจงใจหรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง
ตามอนุมาตรานี้ กฎหมายได้ให้อำนาจผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งซึ่งมิได้ละเมิด
ข้อบังคับอันเป็นข้อสาระสำคัญ ฟ้องผู้ที่ล่วงละเมิดข้อบังคับอันเป็นข้อสาระสำคัญของสัญญา

เข้าหุ้นส่วน เช่น นายเอก นายโทและนายตรี เข้าหุ้นส่วนกัน ซึ่งรถยนต์สองแถวมาวิ่งรับส่งคนโดยสาร โดยตกลงให้นายเอกซึ่งขับรถยนต์ได้และมีใบอนุญาตให้ขับรถยนต์สาธารณะเป็นผู้ขับ นายโทเป็นผู้เก็บค่าโดยสาร นายตรีเป็นผู้ควบคุมการปล่อยรถออกจากท่า ต่อมา นายเอกไม่ยอมมาขับรถ หรือบางครั้งก็ดื่มสุราจนเมาไม่อาจทำหน้าที่ขับรถได้ หรือบางครั้งก็มาขับ บางครั้งก็หยุดหายไปหลายวัน นายโทและนายตรีก็ได้ตักเตือนหลายครั้ง แต่นายเอกก็ยังประพฤติอย่างนี้อยู่เสมอ ดังนั้นก็ถือว่า นายเอกได้ล่วงละเมิดบทบังคับใดๆ อันเป็นข้อสารสำคัญ ซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตน โดยจงใจ หรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง เพราะสัญญาตกลงให้นายเอกเป็นผู้ขับรถยนต์ เมื่อนายเอกไม่ขับรถก็ถือว่าละเมิดสัญญา อันเป็นข้อสารสำคัญ ถ้าบุคคลทั้งสามไม่สามารถจะตกลงเลิกห้างกันได้ นายโท หรือ นายตรี คนใดคนหนึ่ง ก็ร้องขอต่อศาล ขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วนได้ แต่นายเอก ผู้ล่วงละเมิดสัญญาไม่อาจร้องขอให้ศาลสั่งเลิกตาม มาตรานี้ได้

(2) เมื่อกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นจะเข้าไปก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และไม่มีหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้อีก

ตามอนุมาตรานี้จะต้องปรากฏว่ากิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นถ้าจะทำต่อไปอีกก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และ ไม่มีหวังว่าจะฟื้นตัวได้อีก ทั้งสองอย่างประกอบกัน เพราะกิจการบางอย่างต้องอาศัยระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อดำเนินการในระยะแรกอาจขาดทุนชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ต่อไปก็จะมีกำไร เช่น เข้าหุ้นกันทำเหมืองแร่ดีบุก การที่จะหวังกำไรในระยะแรก ๆ ย่อมเป็นไปได้ยาก เพราะในระยะแรก ๆ จะต้องลงทุนมาก นับตั้งแต่ขอสัมปทาน ชื้อเครื่องจักร และเมื่อตั้งเป็นเหมืองแล้ว ยังต้องลงทุนปลูกสร้างโรงงาน ทำการขุดแร่ สูบฉีดดินร่อนหาแร่ต่อไปอีกเป็นเวลานาน ดังนั้นกฎหมายจึงต้องบัญญัติว่า การที่จะเข้าไปโดยมีแต่ขาดทุนอย่างเดียวเท่านั้นไม่พอ จะต้องได้ความว่าไม่มีหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้อีกด้วยเช่น ตั้งห้างหุ้นส่วนทำการค้าเครื่องก่อสร้าง ดำเนินกิจการมา 8 ปีแล้ว ขาดทุนทุกปีและในปีที่ 9 ก็มีแนวโน้มว่าจะต้องขาดทุนอีก หนี้สินของห้างก็มากมาย ดูแล้วไม่มีหวังว่าจะฟื้นตัวได้อีกเลย ดังนี้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนไม่สามารถตกลงเลิกห้างกันเองได้ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ยื่นคำร้องต่อศาล ขอให้ศาลมีคำสั่งเลิกห้างได้

(3) เมื่อมีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างหุ้นส่วนนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้

กรณีตามอนุมาตรา 3 นี้ กฎหมายบัญญัติไว้กว้างมาก เพราะใช้คำว่ามีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้ เช่น ขาดความกลมเกลียวในการที่จะดำเนินกิจการงานของห้างหุ้นส่วน เป็นต้นว่า ถึงคราวนัดประชุมก็ไม่มาประชุม หุ้นส่วนผู้จัดการก็ไม่สนใจจัดกิจการงานของห้าง ครั้นหุ้นส่วนอื่นจะขอจัดการก็ไม่ยอม มีการทักท้วงการดำเนินงานของผู้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการอื่น จนไม่อาจจะจัดการงานได้ หุ้นส่วนคนอื่นก็พยายามจะนำความ

ลับในเชิงการค้าไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวหรือพรรคพวก หรือมีอำนาจมืดมากுகคาม เช่น มีการเรียกค่าคุ้มครอง ถูกรีดไถจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจนไม่สามารถเปิดดำเนินกิจการต่อไปได้ เป็นต้น ดังนั้นถ้าตกลงเลิกห้างกันไม่ได้ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนได้

หมายเหตุ

ตามมาตรา 1057 (1), (2), (3) นี้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนตกลงเลิกห้างกันเองได้ก็ไม่จำเป็นต้องร้องขอให้ศาลสั่งเลิก และไม่ต้องบอกกล่าวเลิกล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้างตามมาตรา 1056

มาตรา 1058 บัญญัติว่า “เมื่อเหตุอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นเกี่ยวกับผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งซึ่งตามความในมาตรา 1057 หรือมาตรา 1067 เป็นเหตุให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย นอกนั้นมีสิทธิจะเรียกให้เลิกห้างหุ้นส่วนได้ไซ้ ในเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนเหล่านั้นยื่นคำร้อง ท่านว่าศาลจะสั่งให้กำจัดหุ้นส่วนผู้ต้นเหตุคนนั้นออกเสีย จากห้างหุ้นส่วนแทนสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนก็ได้”

ในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างห้างหุ้นส่วนกับผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งถูกจำกัดนั้น ท่านให้ตีราคาทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนตามราคาที่เป็นอยู่ในเวลาแรกยื่นคำร้องขอให้กำจัด”

ตามมาตรา นี้ ให้อำนาจผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด ที่มีได้มีส่วนผิดอันเป็นเหตุให้มีการยื่นฟ้องขอให้เลิกห้างหุ้นส่วน ตามมาตรา 1057 หรือมาตรา 1067 แล้วแต่กรณี มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลให้ขับไล่ หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุแห่งการเลิกห้างหุ้นส่วนออกจากห้างหุ้นส่วนแทนการสั่งเลิกห้าง เช่น เมื่อเอกไม่ยอมชำระยอดสองแถว ตามตัวอย่างในมาตรา 1057(1) ซึ่งโทกับตรี มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วนได้ ถ้าโทและตรีเห็นว่าการเลิกห้างหุ้นส่วนไม่เกิดผลดีก็อาจร้องขอต่อศาล ให้ศาลสั่งกำจัดเอก ผู้เป็นต้นเหตุออกจากห้างหุ้นส่วนเสียก็ได้ หรือกรณีตัวอย่างในมาตรา 1057 (1) ถ้า เอก, โท, ตรี ได้จดทะเบียนเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์นารถยนต์รับส่งคนโดยสารในซอยเจริญสุขนิทวงศ์ 37 ต่อมานายเอกได้ซื้อรถยนต์สองแถวมาวิ่งแข่งรับส่งคนโดยสารในซอยดังกล่าวเหมือนกัน ซึ่งถือว่าเป็นการแข่งขันกับกิจการของห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียนที่ เอก, โท, ตรี เป็นหุ้นส่วนกัน อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 1066 ซึ่งหุ้นส่วนที่เหลือ คือ โท และ ตรี มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้เลิกห้างหุ้นส่วนได้ตามความในมาตรา 1067 เมื่อโทและตรีเห็นว่า การเลิกห้างจะไม่เป็นผลดีแก่เข้าทั้งสอง โทและตรีก็อาจยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งกำจัดเอกให้ออกจากห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล

ตามมาตรา 1058 นี้มีปัญหาว่า การที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งขับไล่หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุออกจากห้างนั้น จะต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายที่มีได้มีส่วนผิดร่วมลงชื่อกันทั้งหมดในคำร้องหรือไม่

เรื่องนี้ ถ้าดูตามตัวบทแล้ว ก็จะต้องตีความว่า ต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายที่มีได้มีส่วนผิดร่วมลงชื่อด้วยกันหมดทุกคน เพราะตัวบทใช้คำว่า “...ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายนอกนั้น... ในเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนเหล่านั้นยื่นคำร้อง” ซึ่งหมายความว่า หุ้นส่วนอื่นทั้งหมดรวมกันฟ้องหุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุแห่งการเลิกห้าง ขอให้ศาลกำจัดหุ้นส่วนผู้นั้นออกเสียจากห้าง ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นทั้งหลายนั้นว่า ต้องการจะเข้าหุ้นกันต่อไป โดยไม่ต้องการเลิกห้างหุ้นส่วน

แต่อย่างไรก็ตามได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 3981/2593 ได้วินิจฉัยไว้ว่า ตามมาตรา 1057 หุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ฟ้องขอให้เลิกห้างได้ ดังนั้นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็น่าจะฟ้องขอให้ขับไล่หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุได้

การกำจัดผู้เป็นหุ้นส่วนออกจากห้างก็ต้องมีการแบ่งทรัพย์สินกันระหว่างหุ้นส่วนที่ยังอยู่กับหุ้นส่วนที่ถูกกำจัด จึงต้องมีการตีราคาทรัพย์สินกัน

ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดปัญหาในเรื่องการตีราคาทรัพย์สิน ตามมาตรา 1058 วรรค 2 จึงบัญญัติให้ตีราคาทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนตามที่เป็นอยู่ในวันยื่นคำร้องขอให้กำจัด เพราะฉะนั้นถ้าในวันยื่นคำร้องนั้นทรัพย์สินของห้างมีมากกว่าทุนและหนี้สินของห้าง ก็ต้องมีการคืนทุนให้ผู้ถูกกำจัดพร้อมทั้งแบ่งกำไรให้เขาด้วย แต่ถ้าทรัพย์สินของห้างมีน้อยกว่าทุนและหนี้สินของห้างก็ต้องถือว่าห้างหุ้นส่วนขาดทุน ผู้ถูกกำจัดก็ต้องเฉลี่ยขาดทุนด้วย แต่อย่างไรก็ตามผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด อาจตกลงแบ่งทรัพย์สินและหนี้สินกันระหว่างหุ้นส่วนที่ยังอยู่กับหุ้นส่วนที่ถูกกำจัดเป็นอย่างไรก็ได้ เพราะเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนจะตกลงให้ผิดแผกแตกต่างกับกฎหมายอย่างไรก็ได้ ถ้ามิใช่กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 151

สำหรับหนี้สินของห้างซึ่งมีมูลหนี้เกิดขึ้นก่อนหุ้นส่วนที่ถูกกำจัดได้ออกไป หุ้นส่วนที่ถูกกำจัดยังต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้อยู่ ทำนองเดียวกับความรับผิดชอบของหุ้นส่วนที่ออกไปตามที่ มาตรา 1051 และ 1068 บัญญัติไว้นั่นเอง

มาตรา 1059 บัญญัติว่า “ถ้าเมื่อสิ้นกำหนดกาลซึ่งได้ตกลงกันไว้ และผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายหรือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเคยได้จัดการอยู่ในระหว่างกำหนดนั้นยังคงดำเนินการค้าของห้างหุ้นส่วนอยู่ต่อไปโดยมิได้ชำระบัญชีหรือชำระเงินกันให้เสร็จไปไซ้ ท่านให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงได้ตกลงงกทำการเป็นหุ้นส่วนกันสืบไปโดยไม่มีกำหนดกาล”

ได้กล่าวมาแล้วในมาตรา 1055 (2) ว่า ห้างหุ้นส่วนอาจจะเลิกกันได้เมื่อถึงเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ถ้าปรากฏว่าเมื่อได้ถึงกำหนดเวลานั้นแล้ว ห้างหุ้นส่วนนั้นยังดำเนินกิจการค้าอยู่โดยมิได้มีการชำระบัญชีหรือชำระเงินกัน โดยพฤติการณ์ดังนี้กฎหมายถือว่า ห้างนั้นยังไม่เลิกและคงอยู่ต่อไปโดยไม่มีกำหนด ถ้าต่อมาต้องการและเลิกห้างก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056 และ

ถ้ามีหุ้นส่วนเข้ามาใหม่ หุ้นส่วนคนใหม่ก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินของห้างทั้งหมดไม่ว่าหนี้สินนั้นจะเกิดเมื่อใด ตามมาตรา 1052

แต่ถ้าเมื่อถึงเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ ได้มีการชำระบัญชีหรือได้ชำระเงินกันไปแล้วก็ เป็นอันว่าห้างหุ้นส่วนนั้นได้เลิกกันแล้ว ถ้าต่อมามีการตกลงเข้าหุ้นส่วนกันอีกก็เป็นเรื่องของการตั้งห้างหุ้นส่วนขึ้นมาใหม่ คนที่มาเข้าหุ้นด้วยในคราวหลังก็ไม่ต้องรับผิดชอบในหนี้ของห้างหุ้นส่วนเดิมที่ได้เลิกไป เช่น เอก, โท, ตรี ได้เข้าหุ้นส่วนกันทำธุรกิจการค้าเครื่องหนัง กำหนดระยะเวลาเวลาไว้สามปี เมื่อครบสามปีก็ได้เลิกห้างและมีการชำระบัญชีกันปรากฏว่าขาดทุน และยังเป็นหนี้บุคคลภายนอกอีก 7 หมื่นบาท ถ้าต่อมาเอก, โท และตรี ได้ตกลงเข้าหุ้นกันใหม่ทำธุรกิจการค้าเครื่องหนังเหมือนเดิม และในการเข้าหุ้นกันครั้งนี้ได้มีนายจัตวาเข้ามาร่วมหุ้นด้วยตั้งหนี้สิน 7 หมื่นบาทของห้างเดิม นายจัตวาไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับนายเอก, นายโท และนายตรี เพราะไม่ใช่กรณีตามมาตรา 1052

มาตรา 1060 บัญญัติว่า “ในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 1055 อนุมาตรา (4) หรืออนุมาตรา (5) นั้น ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออกจากหุ้นส่วนไป ไซ้ ท่านว่าสัญญาหุ้นส่วนนั้นก็ยังใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน”

เมื่อมีเหตุที่จะทำให้ห้างหุ้นส่วนเลิกกันตามมาตรา 1055 (4) หรือ (5) นั้น ห้างหุ้นส่วนยังอาจดำเนินกิจการต่อไปได้ ถ้าหากว่าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ ได้รับซื้อหุ้นของผู้ที่ได้ออกไป หรือได้รับซื้อหุ้นของผู้ตาย, ผู้ล้มละลาย หรือผู้ไร้ความสามารถ กฎหมายถือว่าห้างหุ้นส่วนนั้นยังไม่เลิกกัน สัญญาเข้าหุ้นยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน เช่น เอก, โท, ตรี และจัตวา เข้าหุ้นกัน ต่อมานายเอกต้องการเลิกห้างเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่น ดังนี้ ถ้าโท, ตรี หรือจัตวา คนใดคนหนึ่งได้รับซื้อหุ้นของนายเอกไว้ ห้างหุ้นส่วนนี้ก็ยังไม่ได้เลิกกัน หรือถ้านายเอกได้ถึงแก่กรรม แต่นายโท นายตรี และนายจัตวาไม่ต้องการให้เลิกห้าง นายโท, นายตรี หรือนายจัตวา คนใดคนหนึ่งก็ต้องรับซื้อหุ้นของนายเอกไว้ ห้างหุ้นส่วนก็ยังไม่เลิกกัน ถ้ามีผู้ใดมาขอเข้าหุ้นอีก ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินของห้างที่เกิดขึ้นก่อนตนเข้ามาด้วย ตามมาตรา 1052

การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญ

ห้างหุ้นส่วนนั้น เมื่อเลิกกันก็ต้องมีการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินหนี้สินของห้าง เพราะการเข้าหุ้นส่วนกันนั้นก็ต้องมีการลงหุ้นกัน มีการเอาทรัพย์สินมารวมกันเป็นทุนของห้างหุ้นส่วน ในระหว่างดำเนินงานของห้าง ฯ ผู้เป็นหุ้นส่วนบางคนก็อาจได้จ่ายเงินของตนทศรองไปก่อน หรือบางคนก็ได้เบิกเงินของห้างมาใช้จ่ายในการดำเนินงานที่เหลือก็ต้องคืนห้างหุ้นส่วนไป ห้างหุ้นส่วนอาจเป็นลูกหนี้หรือเจ้าหนี้บุคคลภายนอก เมื่อเลิกห้างหุ้นส่วนจึงต้องมีการชำระสะสางหนี้สิน แบ่งทรัพย์สิน มีการคืนทุนแบ่งกำไรหรือเฉลี่ยช่วยกันขาดทุน การกระทำอย่างนี้เรียกว่า

การชำระบัญชี ซึ่งผิดกับการคิดบัญชีเพื่อแบ่งกำไรขาดทุนกันในตอนปลายปี

กล่าวโดยย่อการชำระบัญชีก็คือ การรวบรวมทรัพย์สินทั้งหมดของห้างหุ้นส่วนเพื่อนำมาชำระหนี้ คั้นส่วนลงหุ้นให้แก่หุ้นส่วน ถ้ามีเงินเหลือก็นำมาแบ่งกำไร หากรวบรวมทรัพย์สินแล้วยังไม่พอชำระหนี้ หรือไม่พอใช้คั้นส่วนลงหุ้น ก็ถือว่าขาดทุน ซึ่งต้องเฉลี่ยช่วยกันขาด

มาตรา 1061 บัญญัติว่า “เมื่อห้างหุ้นส่วนเลิกกันแล้วก็ให้จัดการชำระบัญชีเว้นแต่จะได้อตกลงกันให้จัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน หรือว่าห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย

ถ้าการเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นได้เป็นไปโดยที่เจ้าหน้าที่เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าวที่ดี หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลายก็ดี ท่านว่าจะงดการชำระบัญชีเสียได้ต่อเมื่อเจ้าหน้าที่คนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาททรัพย์ยินยอมด้วย

การชำระบัญชื่อนั้น ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดด้วยการจัดทำหรือให้บุคคลอื่น ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้แต่งตั้งขึ้นนั้นเป็นผู้จัดทำ

การตั้งแต่งผู้ชำระบัญชี ให้นิฉัยชี้ขาดโดยคะแนนเสียงข้างมากของผู้เป็นหุ้นส่วน”

มาตรา 1061 นี้ เป็นเรื่องการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน ก็ต้องนำบทบัญญัติในหมวด 5 ตั้งแต่มาตรา 1247 ถึงมาตรา 1273 มาใช้บังคับ

ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนนั้น เมื่อเลิกกันแล้ว ก็ต้องจัดการชำระบัญชี เว้นแต่จะได้อตกลงกันให้จัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน เช่น ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนเล็ก ๆ เงินทุนไม่มากและไม่ได้เป็นหนี้บุคคลภายนอก ก็อาจตกลงแบ่งทรัพย์สินกันเองในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน ก็อาจไม่มีการชำระบัญชีก็ได้ หรือว่าห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย ก็อาจจะต้องมีการชำระบัญชีก็ได้

ถ้อยคำในมาตรา 1061 วรรคแรกก็กล่าวว่า “ห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย” นั้น ทำให้จนได้ว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนมิได้เป็นนิติบุคคล ศาลจะพิพากษาให้ล้มละลายได้อย่างไร จะแปลว่าหมายถึงห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนก็ไม่ได้ เพราะกรณีของห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน และห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้นได้มีบทบัญญัติเรื่องการชำระบัญชีไว้โดยเฉพาะต่างหากแล้ว เหตุที่มาตรา 1061 บัญญัติไว้เช่นนี้ เข้าใจว่าเป็นเพราะเดิมที่ผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนอาจถูกฟ้องในนามของห้างให้ล้มละลายได้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย ร.ศ. 130 มาตรา 35 แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 แล้วพระราชบัญญัติฉบับหลังมิได้กล่าวถึงกระบวนการพิจารณาในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนถูกฟ้องล้มละลายเลย จึงน่าจะต้องถือว่าห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนไม่อาจถูกฟ้องให้ล้มละลายได้อีกต่อไป ถ้อยคำในมาตรา 1061 วรรคแรก

ดังกล่าวนั้นน่าจะจะต้องแปลว่าเป็นกรณีที่ห้างหุ้นส่วนมีหนี้สินมาก ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ไม่สามารถชำระหนี้ได้ จนเจ้าหนี้ฟ้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลายเพราะหนี้สินของห้างซึ่งในกรณีเช่นนี้ห้างก็ต้องเลิกเหมือนกันโดยผลของมาตรา 1055 (5) และกรณีเช่นนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนจะตกลงจัดการทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนเป็นอย่างไรไม่ได้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมต้องเข้ามาจัดการทรัพย์สินของหุ้นส่วนผู้ล้มละลาย หนี้ของห้างก็เป็นหนี้ของหุ้นส่วนผู้ล้มละลายด้วย เพราะผู้เป็นหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบไม่จำกัด การจัดการสะสางหนี้สินต่าง ๆ จึงต้องเป็นไปตามกฎหมายล้มละลาย¹

ตามมาตรา 1061 วรรคที่สอง เป็นการเลิกห้างหุ้นส่วนโดยเจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าว หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลาย ท่านว่าจะงดการชำระบัญชีเสียได้ต่อเมื่อเจ้าหนี้คนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ยินยอม

สำหรับกรณีที่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าหนี้ นั้น ตัวบทใช้คำว่า "ถ้าการเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นได้เป็นไปโดยที่เจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าว" คล้ายกับว่าเป็นเรื่องเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนฟ้องขอให้เลิกห้าง ซึ่งนักกฎหมายบางท่านเห็นว่าเป็นกรณีเจ้าหนี้ฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วน แล้วผู้เป็นหุ้นส่วนไม่มีทรัพย์สินพอชำระหนี้ เจ้าหนี้จะเข้าไปยึดทรัพย์ของห้างก็ไม่ได้ จึงต้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้าง เพื่อจะได้เอาทรัพย์สินส่วนของลูกหนี้ มาชำระหนี้²

แต่ความเห็นดังกล่าวยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ เพราะการเลิกห้างซึ่งมีบัญญัติไว้ในมาตรา 1055 และ 1057 มิได้กล่าวว่าเจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องให้เลิกห้างได้ และเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนก็น่าจะยึดทรัพย์สินของห้างได้อยู่แล้ว เพราะทรัพย์สินนั้นถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์รวมของผู้เป็นหุ้นส่วนอยู่ด้วย หากจำเป็นต้องมาฟ้องให้เลิกห้างแต่อย่างใดไม่³ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 838/2503 วินิจฉัยว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนทรัพย์สินหรือเงินลงทุนของผู้เป็นหุ้นส่วนยังถือว่าเป็นของผู้เป็นหุ้นส่วนอยู่ เจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิเอามาชำระหนี้ได้เสมอ

การเลิกห้างหุ้นส่วนโดยที่เจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าวก็ดี หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลายก็ดี การที่จะตกลงกันจัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นนั้น จะทำได้ก็ต่อเมื่อเจ้าหนี้ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์) ได้ให้ความยินยอม เพราะการจัดการทรัพย์สินโดยวิธี

¹เรื่องเดียวกัน . หน้า 125 - 126

²ทวิ เจริญพิทักษ์ . เรื่องเดิม . หน้า 144

³โสภณ รัตนกร . เรื่องเดิม . หน้า 127

อื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันนั้น อาจเป็นการเสียหายแก่เจ้าหนี้ผู้ซึ่งฟ้องหุ้นส่วนเป็นส่วน
ตัวได้ หรือกรณีที่ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ต้องเข้ามาจัดการทรัพย์สิน
ของลูกหนี้เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายตาม พ.ร.บ. ล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 22
ดังนั้นถ้าจะไม่มี การชำระบัญชีก็ต้องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยินยอมด้วย

ตามมาตรา 1061 วรรค 3 การชำระบัญชีนั้นจะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดด้วยกัน
จัดทำ หรือให้บุคคลอื่นซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้แต่งตั้งขึ้นมาเป็นผู้จัดทำก็ได้ ซึ่งโดยมากจะตั้ง
บุคคลที่มีความรู้ในทางบัญชีเป็นผู้ชำระบัญชี และอาจจะตั้งเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

การตั้งผู้ชำระบัญชานั้น ให้วินิจฉัยชี้ขาดโดยคะแนนเสียงข้างมากของผู้เป็นหุ้นส่วน
ถ้าหากไม่สามารถตกลงตั้งผู้ชำระบัญชีกันได้ ก็อาจมีการร้องขอต่อศาลให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชี
ให้ก็ได้ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 302/2488 วินิจฉัยว่า แม้ห้างหุ้นส่วนเล็กกันมานานแล้วก็ไม่เป็น
เหตุขัดขวางต่อการที่จะฟ้องขอให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชี

อำนาจหน้าที่ของผู้ชำระบัญชีของห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน

ผู้ชำระบัญชานั้นก็คือตัวแทนของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายนั่นเอง ฉะนั้นเมื่อผู้เป็นหุ้น
ส่วนทั้งหลายไม่พอใจผู้ชำระบัญชี ก็อาจลงมติถอดถอนผู้ชำระบัญชีออกจากตำแหน่งได้ดังคำ
พิพากษาฎีกาที่ 1140/2499 วินิจฉัยไว้ว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนเลิกกิจการตั้งผู้ชำระ
บัญชีกันเอง ถ้าผู้ชำระบัญชีได้ลงมติในเรื่องทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนไปประการใดก็เป็นเพียง
ความเห็นของผู้ชำระบัญชีซึ่งเป็นผู้กระทำการแทนห้างหุ้นส่วน หากห้างหุ้นส่วนไม่เห็นด้วยก็ชอบ
ที่จะบอกปิดหรือถอดถอนผู้ชำระบัญชานั้นเสียเองได้

ผู้ชำระบัญชานั้นมีหน้าที่เก็บรวบรวมทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนตลอดจนเรียกหนี้สิน
ที่บุคคลภายนอกค้างชำระห้างหุ้นส่วน ในการเก็บรวบรวมทรัพย์สินก็อาจมีการจำหน่ายทรัพย์สิน
ของห้างได้ด้วย แต่ถ้าจะฟ้องคดีก็ต้องได้รับมอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายเสียก่อน
และจะฟ้องในนามตนเองไม่ได้ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 2061/2492 วินิจฉัยไว้ว่า “การฟ้องคดี ผู้
ชำระบัญชีก็ต้องได้รับมอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายด้วย จะฟ้องในนามตนเองหาได้ไม่...
ซึ่งแตกต่างจากอำนาจของผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน, ห้างหุ้นส่วนจำกัดและ
บริษัทจำกัด ซึ่งมีอำนาจฟ้องคดีในนามของตนเองได้ตามมาตรา 1259 (1) โดยไม่ต้องได้รับ
มอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนหรือกรรมการบริษัทอีก

มีปัญหาว่า ผู้ชำระบัญชีที่ศาลได้แต่งตั้งขึ้นตามคำร้องขอของผู้เป็นหุ้นส่วนจะมี
อำนาจฟ้องคดีเรียกหนี้สินแทนห้างหุ้นส่วนได้หรือไม่ ตามปัญหานี้ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1366/
2481 วินิจฉัยว่า ผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนที่ศาลตั้ง มีอำนาจฟ้องคดีเรียก
หนี้สินแทนห้างได้

มาตรา 1062 บัญญัติว่า “การชำระบัญชี ให้ทำโดยลำดับดังนี้ คือ

(1) ให้ชำระหนี้ทั้งหลายซึ่งค้างชำระแก่บุคคลภายนอก

(2) ให้ชดใช้เงินทรองและค่าใช้จ่ายซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกของตนไปเพื่อจัดการ
ค่าของห้าง

(3) ให้คืนทุนทรัพย์ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนได้ลงเป็นหุ้น

ถ้ายังมีทรัพย์เหลืออยู่อีกเท่าไร ก็ให้เฉลี่ยแจกเป็นกำไรในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน”

มาตรา 1063 บัญญัติว่า “ถ้าเมื่อได้ชำระหนี้ซึ่งค้างชำระแก่บุคคลภายนอก และชดใช้
เงินทรองและค่าใช้จ่ายแล้ว สิทธิทรัพย์ที่ยังอยู่ไม่พอจะคืนแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนให้ครบจำนวนที่
ลงหุ้นไว้ ส่วนที่ขาดนี้คือขาดทุน ซึ่งต้องคิดเฉลี่ยช่วยกันขาด”

ทั้งสองมาตรานี้เป็นเรื่องลำดับแห่งการชำระบัญชี คือเมื่อผู้ชำระบัญชีได้รวบรวม
ทรัพย์สินของห้างเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ชำระบัญชีก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1062 และมาตรา 1063
ดังต่อไปนี้ คือ

(1) ต้องชำระหนี้ทั้งหลายที่ค้างชำระแก่บุคคลภายนอก

บุคคลภายนอกตามมาตรา นี้ คือ บุคคลอื่นนอกจากผู้เป็นหุ้นส่วน ดังนั้นถ้าห้างหุ้นส่วน
เป็นหนี้บุคคลภายนอก ผู้ชำระบัญชีก็ต้องจัดการชำระหนี้ให้บุคคลภายนอกก่อน เช่นเป็นหนี้ค่า
ซื้อสินค้ามาขายในกิจการของห้างหุ้นส่วน หนี้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินกิจการของห้างหุ้นส่วน
หนี้ค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชี หนี้เหล่านี้เป็นหนี้ลำดับแรกที่ผู้ชำระบัญชีต้องจัดการชดใช้ให้
บุคคลภายนอก

(2) ชดใช้เงินทรองและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกของตนไป เพื่อจัด
การค่าของห้าง

หนี้ลำดับที่สองนี้ เป็นหนี้ซึ่งต้องชำระแก่ผู้เป็นหุ้นส่วน เช่น หุ้นส่วนผู้จัดการได้
นำเงินของตนออกชำระหนี้แทนห้างไป หรือผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกค่าใช้จ่ายในการจัดกิจการของ
ห้างไปก่อน ผู้ชำระบัญชีก็ต้องจัดการชดใช้ให้ผู้เป็นหุ้นส่วน

(3) คืนทุนทรัพย์ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนได้ลงเป็นหุ้น

เมื่อได้ชำระหนี้ทั้งสองอันดับข้างต้นแล้ว ถ้ายังมีเงินเหลืออยู่ ก็ต้องคืนทุนให้แก่ผู้
เป็นหุ้นส่วนแต่ละคน สำหรับผู้ที่ลงหุ้นด้วยเงินก็คืนเงินให้ตามจำนวนที่ลงหุ้น ผู้ที่ลงหุ้นด้วย
ทรัพย์สินอื่นก็ต้องดูว่าถ้าเป็นการนำทรัพย์สินมาให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่ห้างก็ต้องคืนตาม
ราคาที่ได้ตกลงกันไว้ หรือตามความเป็นจริงในขณะลงหุ้น แต่ถ้าเป็นการเอาทรัพย์สินมาให้ใช้
เป็นการลงหุ้น ก็ต้องคืนตัวทรัพย์สินนั้นไปตามสภาพที่เป็นอยู่ ส่วนการลงหุ้นด้วยแรงแม้จะได้ตี
ราคาค่าแรงงานไว้ ก็ไม่ต้องคืนค่าแรงให้ไป เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

(4) เฉลี่ยกำไรและขาดทุน

ถ้าถือหุ้นแล้วยังมีทรัพย์สินเหลือ ก็นับว่าห้างมีกำไร แต่ถ้าทรัพย์สินไม่พอคืนค่าหุ้น ก็นับว่าห้างขาดทุนไม่ว่าจะมีกำไรหรือขาดทุนก็ต้องเฉลี่ยกันตามส่วนที่ลงทุนไว้แต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น เช่น เอก, โท, ตรี ตกกลงเข้าหุ้นส่วนกัน ตั้งเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน เอกกับโท ลงหุ้นด้วยเงินคนละสองแสนบาท ตรีลงทุนด้วยแรง แต่ไม่ได้ตกลงค่าแรงกันไว้ เมื่อสิ้นปีมีกำไรหกแสนบาท ก็จะต้องแบ่งกำไรกันคนละสองแสนบาท โดยมีวิธีคิด ดังนี้ คือต้องคิดหาทุนของตรีตามมาตรา 1028 โดยนำส่วนลงทุนของเอกกับโท มารวมกันแล้วหารด้วยสอง ก็จะได้ค่าแรงของตรีเป็นทุนสองแสนบาท เมื่อห้างมีกำไรหกแสนบาท ก็ต้องแบ่งเฉลี่ยกำไรกันคนละสองแสนบาท แต่ถ้าสมมุติว่าห้างนี้ขาดทุนเป็นเงินสามหมื่นบาท ก็ต้องเฉลี่ยขาดทุนกันคนละหนึ่งหมื่นบาท และสมมุติต่อไปอีกว่า เมื่อห้างเลิกกันแล้วและได้ใช้หนี้ให้กับเจ้าหนี้ของห้างฯ และคืนเงินทวงจ่ายให้หุ้นส่วนทั้งหลายแล้ว ปรากฏว่า ห้างฯ เหลือเงินเพียง 370,000 บาท นั้น ก็หมายความว่า ห้างขาดทุนเป็นเงิน 30,000 บาท เพราะทุนที่ลงจริง ๆ ก็คือส่วนลงทุนของเอกและโท คือ 400,000 บาท ส่วนทุนของตรีเป็นทุนสมมุติไม่มีตัวเงินจริง ๆ จึงไม่ต้องถือหุ้นให้ตรี แต่ตรีก็ต้องเฉลี่ยขาดทุนด้วยตามส่วนที่ลงทุน เมื่อทุนสมมุติของตรีเป็นเงิน 200,000 บาท จึงต้องเฉลี่ยขาดทุน 10,000 บาท ดังนั้นตรีต้องนำเงินมาเฉลี่ยขาดทุนด้วย 10,000 บาท เมื่อห้างฯ มีเงินเหลือ 370,000 บาท และรวมเงินของตรีที่นำมาช่วยขาดทุนอีก 10,000 บาท ห้างฯ จึงมีเงิน 380,000 บาท จึงต้องคืนเงินให้เอกและโทไปคนละ 190,000 บาท เพราะทั้งสองก็ต้องร่วมขาดทุนด้วยคนละ 10,000 บาท